

στικὰς καὶ τὰς ὑφαντικὰς μηχανὰς μετ' αὐτῆς, μεταχέτευον ἀπ' αὐτῆς εἰς ἐκείνην τὴν κίνησιν. Τὸ κατάστημα τοῦτο, τετρακοσίας γυναῖκας ἢ μικρὰ κεράσια εἰς ἄπὸνον μόνον ἐπιτήρησιν καταχειριζόμενον, παράγει ὑφασμάτα, ὅσα πρὸ τῆς ἐρρημογῆς τοῦ ἀτμοῦ δὲν κατεσκευάζοντο διὰ τετρακισχιλίων ἐργατῶν, οὓς ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐργασίας πρῶίμως ἐρόνιμι.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ,

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ.

(Κατὰ τὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τὰς πηγὰς).

Συνήθως παρ' ἡμῖν οἱ πολλοὶ θεωροῦσι μετὰ περιφρονήσεώς τινος τὴν βυζαντινὴν Ἱστορίαν, ὑπολαμβάνοντες τοὺς μὲν ἡγεμόνας αὐτῆς, ἐν γένει, ὡς ὀηλυδρίας καὶ ἀγενεῖς, τὸν δὲ βίον αὐτῶν, ὡς ἄχαριν καὶ περὶ ματαίας μόνον θεολογικὰς συζητήσεις περιστρεφόμενον. Ἄλλ' ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς τοῦλάχιστον, ὁ ἀπὸ τοῦ 1143 μέχρι τοῦ 1180 βασιλεύσας, ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνα τούτου, ὅς τις καὶ πολλὰς ἄλλας ἐπιδέχεται ἐξαίρεσεις. Οἱ ἱππότες τῆς δύσεως, οἵτινες ἦσαν διεκτικῶς οἱ ἀριστοὶ τῆς πολεμικῆς ἀνδρείας καὶ ἐπιτοδαιότητος κριταί, ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὡς τὸν γενναϊότατον καὶ δεξιότατον τῶν ἱπποτῶν τῆς Χριστιανισμοῦ. Δικαίως, τῇ ἀληθείᾳ· διότι τοσαύτη ἦτο ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ περὶ τὴν τῶν ὀπλῶν χρῆσιν, ὥστε ὁ Ῥαῖμοῦνδος τῆς Ἀντιοχείας, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰωάννης ὁ Κίνναμος λέγει « ἀνδρὰ ἰσχυρὸν καὶ ῥώμην κατὰ τοὺς θρυλλουμένους ἐκείνους Ἡρακλεῖς », δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀπίδα τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔκαμεν ὅχι μικρὰν χρῆσιν τῶν ὀπλῶν ἐκείνων εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ὁ Μανουὴλ Κομνηνός. Συμμετασχὼν ποτε περιφήμου τινὸς ἱπποτικοῦ ἀγῶνος, παρέστη εἰς τὸ στάδιον ἐπὶ ἵππου πυρῶδους καὶ κατέβηκεν ἐκ πρώτης ἀρετηρίας δύο Ἰταλοὺς, θεωρουμένους ὡς τοὺς ῥωμαλεωτέρους τῶν ἱπποτῶν. Ἄλλοτε πάλιν, καθίτας ἐνέδραν ἐντὸς δάσους, προήλασεν αὐτὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, παρακολουθούμενος ὑπὸ δύο καὶ μόνων ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰσακίου, καὶ τοῦ πιστοῦ δομεστίκου Ἀξούχου, ὅς τις, δοῦλος παρὰ τοῖς Τούρκοις γεννηθεὶς, προήχθη διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, εἰς τὰ ὑπέρτατα τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς ἀξιώματα. Ὁ Μανουὴλ, μετὰ τῶν δύο ἐκείνων συντρόφων, ἀπαντᾷ, τὸν πρῶτον, ὀκτωκαίδεκα ἱππεῖς καὶ τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν αὐξάνει, οἱ σταλέντες εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ προσέβαινον μὲ βραδύτητα καὶ δειλίαν, ὁ δὲ Μανουὴλ, μηδεμίαν λαβὼν πληγὴν, διεξήλασε σῶος ἀνὰ μέσον πεντακοσίων Τούρκων ἱππέων. Ἡ μικρὸν σὰς φαίνεται καὶ τὸ ἐξῆς· Ἐν τῷ μέσῳ μάχης τινὸς κατὰ τῶν Οὐγγρων, ἀγανακτῆτας διὰ τὴν νωθρότητα τοῦ στρατοῦ, ἀρπάζει τὴν σημαίαν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ προπορευομένου τῶν ταγματῶν σημα-

φόρου καὶ πρῶτος καὶ μόνος σχεδὸν διέρχεται τὴν γέφυραν, ἣτις διεχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ πόλεμον, ἀναλαβὼν τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ καὶ διαβάς τὸν Σάον ποταμὸν, ἵνα συμπλακῇ πρὸς τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους ἀντιπάλους, διέταξε τὸν στόλαρχον τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ναυτικῆς δυνάμεως, νὰ θανάτωσιν πάντα φυγάδα, ὅστις ἠθέλει ἐπιχειρήσει ν' ἀνακάμψῃ εἰς τὴν ἐτέραν ὀχθρὴν, ὅς τις δῆποτε καὶ ἀνῆτο· « καὶ αὐτὸς » προσέθηκε « παρέσομαι βασιλεὺς, ὡς ἕτερα τῶν παρόντων ἐλόμενος, ἀποπροσποιεῖσθαι σε » τοὺς λόγους· γρηὺς, ἢ μὴν μὴ οὕτω ποιεῖν τὸν αὐτόν· « τίκα οὐκ ἐκρεύξῃ ἀνασκολοπισμόν. » Εἰς δὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας, ἐπειδὴ ἐν τῶν μεγαλητέρων τοῦ βυζαντινοῦ στόλου πλοίων, ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου παραφερόμενον, προσήγγισεν εἰς δυσπρόσοδον τοῦ αἰγιαλοῦ μέρος, καὶ ἐκινδύνευε νὰ περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ὁ βασιλεὺς, ὁρμήσας ἐπὶ τῆς βασιλικῆς διήρους, καὶ στὰς ἐπὶ τοῦ μάλιστα ἀναπεπταμένου μέρους, μηδὲ προσυλαττόμενος εἰμὴ ὑπὸ εὐρείας ἀσπίδος, διέσωσε τὸ πλοῖον, ἐνῶ ῥυγδαία κατέπιπτεν ἐπ' αὐτοῦ βροχὴ λίθων καὶ βελῶν· ὅτε καὶ ἀφρευκτὸς ἠθέλει ἀποβῇ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἐὰν ὁ Σικελὸς φρούραρχος Κερκύρας Ῥογέρος δὲν διέτασσα τοὺς τοξότας αὐτοῦ νὰ σιθασθῶσι τὸν ἥρωα. « Φεῖν » σθῶμεν, εἶπεν, ὦ συστρατιῶται, τηλικούτου ἀνδρός· » ἐγὼ ἀναλαμβάνω τὴν εὐθύνην τῆς διαταγῆς ταύτης. » Λέγουσιν δὲ ὅτι μίαν ἡμέραν ἐρόνευτεν ἰδίᾳ χειρὶ ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα βαρβάρους καὶ ὅτι ἐπανήλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, οὐρῶν τέσσαρας αἰχμαλώτους Τούρκους ἀνηρτημένους εἰς τοὺς κρίκους τοῦ ἐριπίου του. Ἡ ζέσις τοῦ πρὸς τὰς μονομαχίας ἦτο ἀκατανόητος καὶ αἰετοῦ ἐτρύπα διὰ τῆς λόγχης τοῦ ἢ διὰ τοῦ ξίφους αὐτοῦ ἐτχιζε τοὺς γιγαντώδεις ἀντιπάλους, ὅσοι ἐτόλμων ν' ἀντιπαρταχθῶσιν εἰς τὸν σιθαρὸν αὐτοῦ βραχίονα.

Τοιοῦτος δὲ ὢν ἐν πολέμοις, διήγεν ἐν εἰρήνῃ βίον, βεβαίως μὲν ὅχι πολλὰ σώφρονα, ἀλλὰ χαριέστατον· διότι ἐλάτρευε τὰς τέχνας, ἐλάτρευε δὲ καὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἡ οὐδέποτε εἰς οὐδένα τῶν ἐχθρῶν ὑποκύψατα καρδίᾳ του, παρεδόθη αἰχμαλώτος εἰς τὰ θέληματα τῆς ἀνεψίᾳς αὐτοῦ Θεοδώρας. Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν δὲν τὸν ἐπαινοῦμεν· ἄπαγε! Ἄλλ' ἡ καρδίᾳ του κατέλιπεν ἡμῖν ἕτερα δείγματα εὐρημότερης μαλακότητος αὐτῆς· διότι ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς εἶχε τὸ μέγιστον τοῦτο διακριτικὸν τῆς γενναίας ψυχῆς, τὴν εἰς τοὺς φίλους ἀφασίωσιν, ἣτις ἐπὶ τοσοῦτον προσέβαινε, ὥστε δὲν ἠθέλει νὰ ἐννοήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν πρόδηλον ἀγνωμοσύνην. Τοιαύτη μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν ἐδειξεν αἰετοῦ πρὸς τὸν ἐξαδελφον αὐτοῦ, Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, ἀνδρὰ πολλὴν μὲν ἔχοντα τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα, ἀλλὰ τὴν ἀνομοιότητα ἐτι μεγαλητέραν.

Ὁ ἀρχηγέτης τῶν Κομνηνῶν εἶχε δύο υἱοὺς, τὸν Ἰσακίον καὶ τὸν Καλοῖωάννην. Καὶ ὁ μὲν Μανουὴλ Κομνηνός ἦτο υἱὸς τοῦ τελευταίου τούτου, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, υἱὸς τοῦ Ἰσακίου. Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες, διὰ τῆς παραδόξου τῆς φύσεως αὐτῶν ἐλαστικότητος, περιλαμβάνοντες ἐν

ἐαυτοῖς ἀπάσας τὰς ποικίλας τῶν χαρακτήρων ἀντιθέσεις, περιπεσόντες δὲ εἰς τροπὰς τῆς τύχης παρὰ λόγους, καταδικάζονται μὲν αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς ἀνευδότου ἠθικῆς, θαυμάζονται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιπολαίου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κριτοῦ, κινουσι δὲ τὸν ἔλεον καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν μετριοπαθεστέρων ἐκείνων παρατηρητῶν, οἵτινες, σταθμίζοντες τοὺς πειρασμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶν' ἐκτεθειμένη ἡ ἀδυναμία ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δὲν δύνανται νὰ ἀποβλέψωσιν ἄνευ κατανύξεως εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ὄντος συγκροτημένην φοβεράν ἐκείνην μεταξύ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας πάλιν, καθ' ἣν πολλάκις κατὰ δυστυχίαν ὁ Ἀρειμάνιος κατισχύει τοῦ Ὀρομάσδου. Ὁ Ἀνδρόνικος ἅμα μὲν εἴλκεν ἐκ βασιλέων τὸ γένος, ἅμα δὲ ὑπῆρξε τῆς ἰδίας τύχης δημιουργός, καὶ ἀνεδείχθη γενναῖος ἐνταυτῷ καὶ ἀπιστος καὶ πονηρός· παρέστησε δὲ εἰς τὴν ζωὴν του ὅλα σχεδὸν τὰ πρόσωπα, καὶ ἐξ οἰκείας πείρας ἐγνώρισεν ἀπάσας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τὰς περιπετείας, ἀπὸ τῆς τύχης τοῦ φαυλοτάτου κακούργου καὶ τοῦ ἐπαίτου του πενεστάτου μέχρι τῆς τύχης τοῦ ἰσχυροτάτου τῆς λαμπροτέρας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλείων ἡγεμόνος. Ἐγαπήθη ὑπὸ τριῶν γυναικῶν βασιλικῆς καταγωγῆς, καὶ, τῇ ἀληθείᾳ, ὁ ἀριστοτέλης, ὅστις ἠθέλε νὰ παραστήσῃ τὴν ῥώμην καὶ τὴν καλλονὴν, αὐτὸν ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμόν. Ὁ Ἀνδρόνικος δὲν εἶχε τὰς θηλυπρεπεῖς ἐκείνας χάριτας ὅσας παρέχει ὁ ἀμέριμνος καὶ ἀπράγμων βίος, ἀλλὰ διέπρεπε διὰ τὸ ἀρρενωπὸν αὐτοῦ ὕψος, τὸ πελώριον ἀνάστημα, τοὺς ἀθλητικοὺς μυῶνας καὶ τὸ ἀρειμάνιον ἦθος. Διετήρησε δὲ μέχρι γῆρας τὴν ῥώμην καὶ τὴν υἰεῖαν, διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς σωμαστικής, διότι πολλάκις τὸ δεῖπνον αὐτοῦ συνίστατο εἰς ἄρτον ξηρὸν καὶ ὕδωρ ἄκρατον, ὅσας δὲ ἐγεύετο σάγρου ἢ βόρκου, αὐτὸς ἐρόνευσε τὴν ἄγραν ταύτην, καὶ αὐτός, ἰδίαις χερσὶ, τὴν ἐψῆσε. Καὶ ἤξευρε μὲν θαυμασίως νὰ μεταχειρίζεται τὰ ὅπλα, ὅπως δὲ ἡγνῶει τί ἐστὶ φόβος. Ἡ καταπειστικὴ αὐτοῦ γλῶσσα ἐλάμβανεν ἅπαντας τοὺς χρωματισμοὺς τοῦ χαμαιλέοντος· ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, τὸν ὁποῖον εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἀλκιβιάδην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅσας προέκειτο νὰ κακοπραγήσῃ, συνελάμβανε τὰ βουλευματα αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς τόλμης, καὶ ἐπετελεῖ αὐτὰ μετὰ τῆς αὐτῆς γενναιότητος, ἣν ἐδείκνυε περὶ τὸ εὐγενέστατον τοῦ βίου μέρος. Τῶν νεωτέρων τινὲς μὲν ἐθαύμασαν τὸν ἄνδρα περιπαθῶς, τινὲς δὲ ἀνηλεῶς τὸν κατεδίκασαν· τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν, ὅτι τῶν μὲν πρώτων ἡ κρίσις ὑπῆρξεν ἐπιεικεστέρα τοῦ δέοντος, τῶν δὲ δευτέρων, αὐστηροτέρα τοῦ ἐπιεικοῦς.

Ὁ πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ βίος τοῦ Ἀνδρονίκου εἶναι ὀλίγον γνωστός. Ὁ Ἀνδρόνικος, νεώτατος ἐτι ὢν, παρηκολούθησε τὸν πατέρα τοῦ Μανουὴλ Καλοῦσάννην εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν διαφόρους αὐτοῦ ἐκστρατείας. Καὶ ἐν ἔτει 1143, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τούτου εἰς Κιλικίαν, ὑπεχώρησε μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένης μοίρας τοῦ στρατοῦ· διερχόμενος δὲ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐπλανήθη, κατὰ τύχην ἢ ἐπὶ σκοπῷ, εἰς τὰ ὄρη, καὶ

περιστοιχισθεὶς ἐνταῦθα ὑπὸ Τούρκων, παρέμεινεν, ἔχων ἢ ἄκων, ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν. Ἐγαπήθη δὲ πολὺ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ, διότι συνανetράφη καὶ συνεπαιδεύθη μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτὴν μὲν εἶχον ἀνδρίαν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἱπποτικούς. Ἐντεῦθεν δὲ συμμετέσχε μὲν τῶν κινδύνων αὐτοῦ, συμμετέσχε δὲ καὶ τῶν ψυχαγωγίων· καὶ ἐνῷ ὁ βασιλεὺς διῆγε τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως εἰς τοὺς πόδας τῆς Θεοδώρας, ὁ φίλος του κατάρθωσε νὰ δελεάσῃ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Εὐδοξίαν, ἣτις ἐπὶ τοσοῦτον ἐλάτρευσε τὸν εὐτυχῇ ἐκεῖνον θνητὸν, ὥστε ἐκαυχᾶτο φέρουσα τὸ ὄνομα τῆς παλλακῆς τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐν γνώσει ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἐν ἔτει 1153, ὁ Μανουὴλ, θέλων ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν τῶν Ἀρμενίων πρόοδον, ἐπεμφε τὸν ἐξαδελφόν του εἰς Κιλικίαν, ἣτις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον θέατρον τῆς τε ἀνδρείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀπερισκεψίας. Ἡ Εὐδοξία, ἣτις ἠθέλε παρακολουθήσει τὸν ἐραστὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἄκραν τοῦ κόσμου, τὸν συνώδευσε εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀτυχῇ αὐτῆς ἐκδασιν. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐπεδίωξε μὲν μετὰ πλείστου ζήλου τὴν πολιορκίαν τῆς Μοφουεστίας καὶ δι' ὅλων ἡμερῶν τολμηρότατα ἐπετίθετο κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ διῆγε τὰς νύκτας περὶ μουσικὰς, χορευτικὰς καὶ ἄλλας διαχύσεις, διότι, ἐκτὸς τῆς ἐρωμένης, χορὸς κωμῳδῶν ἀπετελεῖ τὸ μέρος τῆς συνοδίας του, εἰς ὃ πλείστην μετ' ἐκείνην ἀπέδιδεν ἀξίαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν Ἀρμενίων ἡγεμὸν Τερόζης, φυλάττει νύκτα ἀπέληνον, καθ' ἣν βραγδαία καὶ συνεχὴς κατέπιπτε βροχὴ, ἐπιτίθεται ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν πολιορκητῶν καὶ τρέπει αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ὁ Ἀνδρόνικος, περιστοιχισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, θαυμαστὰ ἐδωκε δείγματα γενναιότητος καὶ διέσχισε τὰς πυκνοτέρας τῶν Ἀρμενίων φάλαγγας, οὐδὲν ἦττον ὁμως μόλις διασώθη εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐπανελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖθεν εἰς τὸ κατὰ τὴν Μακεδονίαν βασιλικὸν στρατόπεδον, ὁ Μανουὴλ ἐδέχθη μὲν αὐτὸν δημοσίᾳ φιλικῷ τῷ τρόπῳ, ἰδίᾳ δὲ πικρότατα ἤλεγξε διὰ τὴν περὶ τὸν πόλεμον ὀλιγωρίαν καὶ τὰς παρακαίρους διασκεδάσεις, καὶ, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ ἢ νὰ παραμυθῇ τὸν ἀτυχῇ στρατηγόν, προεχείρισεν αὐτὸν δοῦκα Ναῖτου καὶ Βρανιτζόβης, ἐδωκε δὲ αὐτῷ καὶ τὴν Καστορίαν. Ἡ ἐρωμένη του τὸν συνώδευε παντοῦ, οἱ δὲ ἀδελφοὶ τῆς, ἀγανακτήσαντες μέχρι μανίας διὰ τὴν ἀτιμίαν αὐτῆς καὶ θέλοντες, διὰ τοῦ αἵματός του νὰ ἐκπλύνωσι τὸ προσγεγόμενον αὐτοῖς αἵσχος, ἐφώρμησαν αἰφνιδίως εἰς τὴν σκηνὴν του. Ἡ Εὐδοξία τότε συμβουλεύει νὰ μεταμορφωθῇ εἰς γυναῖκα διὰ νὰ σωθῇ· ἀλλ' ὁ γενναῖος Ἀνδρόνικος, μὴ καταδεχθεὶς ν' ἀκούσῃ τοιαύτην συμβουλήν, περιβάλλεται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὴν πανοπλίαν καὶ διασχίζει τὴν φάλαγγα τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ δολοφόνων. Τότε ἐδείξε κατὰ πρῶτον τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιβουλήν. Οἱ Βυζαντινοὶ λέγουσιν, ὅτι πρὸ καιροῦ εἶχε λάβει, ἢ εἶχε νομίζει ὅτι ἔλαβεν ἀφορμὴν δυσαρρεσκείας, διότι ἐν τινι τῶν πολλῶν ἐκείνων ἱπποτικῶν τοῦ Μανουὴλ ἀγώνων, βλαφθέντος τοῦ ἐνός τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκρά-

τορος Ἰωάννου, νεανίου περικαλλοῦς, ὁ βασιλεὺς, θέλων νὰ παραμυθῇ τὸν νέον τοῦτον διὰ τὸ ἀτύχημα, διώρισεν αὐτὸν πρωτοβεστιάριον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸ τῶν πρωτοσεβαστῶν ἀξίωμα, τοῦτο δὲ ἐπέραξε τὴν φιλοτιμίαν Ἀνδρόνικου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἡ ἀλήθεια ὁμῶς εἶναι, ὅτι ὁ Μανουὴλ, ὅχι μόνον ποτὲ δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν εὐλογόν τινα ἀφορμὴν δυσαρεσκείας, ἀλλὰ πολλάκις πέρα τοῦ μετρίου ἐμακροθύμησε πρὸς αὐτόν, καὶ ποτε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἔσωσε δι' ἰδίου κινδύνου. Διότι, διατρίβοντος τότε τοῦ βασιλέως εἰς ἐσχάτην τινα, συνέπεσε λόγος, ἐπὶ τοῦ γεύματος, περὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀπεθαύμαζον ταῦτα, εἰς δὲ τῶν αὐλικῶν ἰσχυρίζετο, ὅτι ἀνώτερα ὑπῆρξαν τὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Καλοῖωάννου ἔργα. Ἐξαφθείσης δὲ τῆς ἐριδος, ὁ Ἀνδρόνικος τοσοῦτον πικρῶς ὕβρισεν ἓνα τῶν παρισταμένων, ὥστε οὖτος ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ ξίφους καὶ ἤθελε βεβαίως ἀφαιρέσει τὴν κεφαλὴν του, ἐὰν ὁ Μανουὴλ δὲν ἀπέτρεπε τὸ καταφερόμενον ὄπλον, λαβὼν αὐτὸς πληγὴν, τῆς ὁποίας τὴν οὐλὴν, δι' ὅλου τοῦ βίου, ἔφεραν ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῆς χειρός. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων τῶν ὁποίων τὴν ἀκαίμητον φιλοδοξίαν οὐδεμίᾳ εὐεργεσίᾳ δύναται νὰ ἐξευμενίσῃ· ἐζήτει δὲ ν' ἀρπάξῃ τὴν βασιλείαν μάλιστα διὰ συνδρομῆς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βυζαντινοῦ βράνου ἡγεμόνων· καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἐτι μὲν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Κιλικίαν στρατείας, περιεποιεῖτο τὴν εὐνοίαν τοῦ Λατίνου βασιλέως τῆς Παλαιστίνης, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν· ἤδη δὲ, ἀρχὼν τῆς Ναϊσσοῦ καὶ Βρανιτζόβης, ἔγραψε πρὸς τὸν γείτονα βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Γεῖζαν, ὑποσχόμενος νὰ τὸν παραχωρήσῃ τὰς πόλεις ταύτας, ἐὰν οὗτος τὸν συντρέξῃ εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν Βυζαντίῳ βασιλείαν. Φοβούμενος δὲ μήπως εωραθῇ ἡ προδοσία, ἔγραψε πρὸς τὸν Μανουὴλ, ὅτι, ἔχων φίλους τινὰς τῶν Οὐγγρων μεγιστάνων, ζητεῖ τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους πρὸς αὐτοῦς, ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων. Ὁ βασιλεὺς ἤξευρεν ἤδη τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος καὶ τὸν δόλον τὸν ὁποῖον μηχανεύεται ὁ Ἀνδρόνικος, διότι τὰ πρὸς τὸν Γεῖζαν γράμματα τούτου, συλληφθέντα, εἶχαν σταλῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διὰ νὰ ἐξελέγξῃ ὁμῶς αὐτὸν καταφανέστερον, ἐπροσποιήθη ὅτι πιστεύει εἰς τοὺς λόγους του καὶ τὸν ἔδωκε τὴν ἄδειαν τὴν ὁποίαν ἐζήτει· ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, φρονῶν, ὅτι ἐξησφαλίσθη ἀπὸ τοῦ Μανουὴλ, ἀδεῶς ἤδη διεπρεσβεύετο πρὸς τε τὸν Γεῖζαν καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἐπικαλούμενος καὶ τούτου τὴν ἐπικουρίαν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι. Ἐπειτα δὲ ἦλθε καὶ εἰς Βυζάντιον, τελειώσας κατ' ἐπιφάνειαν τὰς μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Οὐγγρων σπονδὰς.

Ὁ Μανουὴλ ἐφείσθη ἐτι τότε τοῦ προδότου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἀνδρόνικος ἐπεβουλεύθη καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ζωὴν. Διότι δις, διὰ νυκτός, μετημφιεσμένος καὶ ἐνοπλος, ἐπλησίασεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως· ἀνακαλυφθεὶς δὲ, ἐβεβαίωσε, ὅτι ἤθελε δῆθεν νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θανάσιμον ἐκείνον ἐχθρὸν του, τὸν νέον Ἰωάννην, περὶ οὗ προωμειλήσαμεν. Ἀλλοτε πάλιν, ἐπειδὴ πολὺ ἐπεμελεῖτο ἓνα τῶν ἵππων του καὶ

περὶ τὸν δρόμον ἀκαταπαύστως ἐγύμναζεν, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τί σημαίνει ἡ συνεχὴς αὐτῇ περὶ τοῦ ἵππου ἐκείνου φροντίς, « ὥς ἂν » ἔλαβε τὴν αὐθάδειαν νὰ ἀποκριθῇ, « τὸν πάντων ἐν μοί· δυσμενέστατον τῆς κεφαλῆς ἀπελόμενος οἰχέτομαι ἱππιῶν. ». Τότε τελευταῖον ὁ Μανουὴλ διέταξε νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ φυλακισθῇ εἰς πύργον τινὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ βασιλείων.

Ἡ φυλακίσις αὕτη διήρκετεν ὑπὲρ τὰ ἑννέα ἔτη. Ὁ Ἀνδρόνικος, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀπραξίαν ἐκείνην καὶ τὴν τῶν ἡδονῶν στέρησιν, ἀκαταπαύστως ἐνησχολεῖτο πῶς νὰ εὕρῃ τρόπον νὰ διαφύγῃ. Μίαν ἡμέραν παρετήρησεν, ὅτι εἰς μίαν γωνίαν τοῦ δωματίου του αἱ κεραμίδες ἦσαν τεθραυσμέναι· κατορθώνει λοιπὸν νὰ ἀνοίξῃ ὁπήν, εὕρισκει ὀπισθεν σκοτεινὸν καὶ παρεωραμένον χρησφύγετον, καὶ μεταβαίνει εἰς αὐτὸ μὲ τὰς ὀλίγας τροφάς, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐτι, ἀφοῦ ἐτοποθέτησε πάλιν καλῶς τὰς κεραμίδας, καὶ ἐξήλειψε πᾶν σημεῖον τῆς καταφυγῆς. Οἱ φύλακες, ἐλθόντες νὰ ἐπισκεφθῶσι, κατὰ τὴν τεταγμένην ὥραν, αὐτὸν, ἠπόρησαν διὰ τὴν σιωπὴν καὶ τὴν ἐρημίαν ἣτις ἐπεκράτει ἐν τῇ φυλακῇ καὶ διέδωκαν, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἀπέδρα, ἀδελφὸν πῶς. Ἀμέσως αἱ πύλαι τῶν βασιλείων ἐκλείσθησαν, ἐδόθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας διαταγαὶ αὐστηραὶ διὰ νὰ συλλάβωσι τὸν δραπετὴν, ἡ δὲ σύζυγός του, τὴν ὁποίαν ὑπώπτευον, ὅτι συνέδραμεν εἰς τὴν δραπετεύσιν, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν αὐτὸν πύργον. Τὴν νύκτα ἡ γυνὴ αὐτῇ θέλει αἰφνης μορφὴν ἀνθρωπίνην προκύπτουσιν ἀπὸ τοῦ τοίχου· ἡ δυστυχὴς ἐνόμισε κατ' ἀρχάς, ὅτι ἐξηλθε φάντασμα ἐμπρὸς τῆς· ἀλλ' ἐν τῷ ᾧμα ἐγνώρισε τὸν σύζυγον. Ἐκτοτε ἡ διδομένη εἰς αὐτὴν τροφὴ ἐπῆρκε εἰς ἀμροτέρων τὴν συντήρησιν, ἐκτός δὲ τῶν ἄλλων παραμυθιῶν ὅσας παρεῖχεν ἡ λαθραία ἐκείνη συμβίωσις, ἔλαβον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀποκτήσωσι καὶ υἱόν. Πρὸς τούτοις, οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν φρούρησιν τῆς γυναικὸς δεσμοφύλακες ἀπέβησαν κατὰ μικρὸν ὀλιγώτερον ἄγρυπνοι, ὥστε ὁ Ἀνδρόνικος κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ· ἀλλὰ συνελήφθη καὶ ἐπανήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ διπλῆς δεδεμένος ἀλύσεως. Ἡ φυλακὴ του ἀπέβη τότε αὐστηροτέρα παρά ποτέ. Εὗρεν ὁμῶς τὸν τρόπον νὰ ἐξέλθῃ αὐτῆς πάλιν. Νέος τις ὑπηρέτης του, μεθύσας τοὺς φύλακας, ἔλαβε διὰ κηροῦ τὸν τύπον τῶν κλειδῶν· ἡ δὲ γυνὴ καὶ ὁ υἱὸς του τὸν ἔστειλαν, ἐντὸς πίθου, ἀντίκλειδας καὶ σχοινίον. Ὁ Ἀνδρόνικος μεταχειρίσθη ταῦτα πάντα μὲ γενναϊότητα καὶ ἐπιτηδειότητα· ἤνοιξε τὰς θύρας, κατέβη ἀπὸ τὸν πύργον, ἔμεινε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας κεκρυμμένος ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου, καὶ, διὰ νυκτός πηδήσας ἀπὸ τὸν τοίχον, εἰσῆλθεν εἰς ἀκάτιαν τὸ ὁποῖον τὸν περιέμενε, ἐπεσκέφθη τὸν οἶκόν του, ἤσπασθη τὰ τέκνα, ἀπέβαλε τὰς ἀλύσεις καὶ προήλασε ἐπὶ τὸν Δούναβιν.

Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀγχιάλον, φίλος αὐτοῦ τις πιστός, τὸν ἔδωκεν ἵππους καὶ χρήματα· ὁ δὲ δραπετῆς, διαβάς οὕτω τὸν ποταμόν, διῆλθεν ἐν σπαυδῇ τὴν ἐρημον τῆς Μολδαβίας, καὶ ἤδη ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Πολωνικὴν Ῥωσσίαν, ὅτε συνελήφθη ὑπὸ μοίρας Βλάχ-

χων, οἵτινες ἀπεράσισαν νὰ τὸν φέρωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ, διὰ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἐσώθη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦτον. Ὑποκριθεὶς ὅτι ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ἀνάγκην τινὰ, κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου διὰ νυκτὸς καὶ ἀπεμακρύνθη ὅπως οὖν ἀπὸ τῶν συνοδοιπόρων. Τότε, ἐμπήξας εἰς τὴν γῆν τὸ ῥόπαλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπροσποιεῖτο ὅτι στηρίζεται, ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν πῖλόν του καὶ τινὰ τῶν ἐνδυμάτων, ὑπεξέφυγεν εἰς τὰ περίξ δάση καὶ ἦτον ἤδη μακρὰν, ἐνῶ οἱ Βλάχοι περιέμενον ἐπὶ αὐτὸν, ἀπατώμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνδρικοῦ. Φθάσας εἰς τὴν Παλωνικὴν Ῥωστίαν, ἔτυχεν εὐμενεῶς δεξιώσεως καὶ ὠδηγήθη εἰς Κιοβίαν, ἥ, καθὼς τὴν γράφουσιν οἱ Βυζαντινοί, εἰς Κίαμον, ὅπου ἔδρευεν ὁ μέγας τῶν Ῥώσων δοῦξ Ἰεροσλαῦος. Ὁ ἐπιτήδειος Ἀνδρόνικος περιποιήθη μετ' αὐτοῦ πολὺ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Ἰεροσλαύου, διότι ἤξευρε νὰ λαμβάνῃ τὰ ἥθη πάσης χώρας. οἱ δὲ βάρβαροι ἐκεῖνοι ἐθαύμασαν τὴν ἀφοδίαν καὶ τὴν δεξιότητα ἣν ἐδείκνυε περὶ τὴν ἀγρὰν τῆς ἀλκῆς καὶ τῆς ἀρχῆς. Συνέπεσε δὲ τότε νὰ παρακληθῇ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ, ἐπὶ συμμαχίᾳ κατὰ τῶν Οὐγγρων. Ὁ Ἀνδρόνικος συνετέλεσεν εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην διαπραγματεύσιν, διὰ συνθήκης δεΐδιας ὑπεσχέθη πίστιν εἰς τὸν Βασιλέα, ἀνθυποταχθέντα τὴν ἀμνηστειὰν τοῦ παρελθόντος. Ὅθεν κατήλθεν ἀπὸ τοῦ Βορυσθένου εἰς τὰς τοῦ Δουνάβεως ὄχθας μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Ῥώσων, καὶ, λαμπρῶς διαπρέψας κατὰ τὴν ἐροδὸν τῆς Ζεύγμης, συνεχωρήθη ἐπιστήμως ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ, ὅστις, καὶ τοι τοσαύτας ὑπ' αὐτοῦ λαβὼν ἀφορμὰς θλίψεως, ἡγάπα ὁμῶς πάντοτε τὸν ἀρεϊμάνιον ἐκεῖνον χαρακτηῖρα.

Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν πατρίδα, ἡ θεὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ λαμπρότητος, καὶ ἄλλαι πολλαὶ περιστάσεις, ἐξῆψαν πάλιν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὁ Μανουὴλ ἔλαβεν ἀλληλοδιαδόχως δύο συζύγους, τὴν γερμανίδα Εἰρήνην, περιώνυμον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς, καὶ τὴν γαλλίδα Μαρίαν, ἐπὶ καλλοῇ μᾶλλον φημιζομένην. Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπέκτησεν υἱόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τοῦ Ἀνδρονίκου δὲν εἶχαν ἐτι εἰμὴ μίαν θυγατέρα, ἐκ τοῦ πρώτου αὐτοῦ γάμου, τὴν ὁποίαν ἤθελε τότε νὰ ὑπανδρεύσῃ μετ' ἡγεμόνα Οὐγγρον, ὅστις ἀνετράφετο ἐν Βυζαντίῳ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παρασκευασθῇ εἰς τὴν βασιλείαν. Ἡ πιθανότης τοῦ νὰ περιέλθῃ ὁ Βυζαντινὸς θρόνος εἰς τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον καὶ ξένον, δυσχερῆσαι ἅπαντας τοὺς μεγιστάνας καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὅταν προσεκλήθησαν νὰ ὁμώσωσι πίστιν εἰς τὸν ἐπίδοξον διάδοχον, μόνος ὁ Ἀνδρόνικος ἐφάνη ἀρκετὰ γενναῖος, ὥστε ν' ἀποποιηθῇ τὸν ἀθέμιτον ὄρκον καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ θαρράλῶς κατὰ τῆς εἰσποιήσεως τοῦ ξένου. Τοῦτο δυσχερῆστητε τὸν βασιλέα· ἀλλ' ὁ Μανουὴλ ἤξευρεν, ὅτι ὁ λαὸς ἐφρόνει, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅθεν ἐπεικῇ καὶ ἐντιμον ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἄνδρα τὴν τιμωρίαν, ἀναθεὶς πάλιν αὐτῷ τὴν ἀρχηγίαν τῶν περὶ Κιλικίαν χωρῶν καὶ προσθεὶς τὴν ἀπόλυτον διαχείρισιν τῶν τῆς Κύπρου εἰσοδημάτων.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἔδωκεν ἐνταῦθα, εἰς τοὺς πρὸς Ἀρ-

μενίους πολέμους, νέα λαμπρὰ δείγματα ἀνδρείας, καί ποτε, ὁρμήσας κατ' ἀποστάτου δεινῶς ἀντιπράττωντος εἰς ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, κατέβαλεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ καιρίως ἐπλήγωσεν. Ἡδουκίμησε δὲ καὶ εἰς ἄλλους εὐχερεστέρους καὶ χαριεστέρους ἀγῶνας, κυριεύσας τὴν καρδίαν τῆς καλῆς Φιλίππας, ἀδελφῆς μὲν τῆς δευτέρας τοῦ Μανουὴλ συζύγου, θυγατρὸς δὲ τοῦ Λατίνου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ραϊμούνδου. Διὰ νὰ περιποιηθῇ αὐτὴν, ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν τοῦ καὶ διήγαγε τὸ θέρος ὅλον παρ' αὐτῇ εἰς χοροὺς καὶ ἱπποτικούς ἀγῶνας, ἡ δὲ Φιλίππα, τυφλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ἐθυσίασεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγνότητα, τὴν ὑπόληψιν αὐτῆς καὶ τὸν μετὰ ἀνδρὸς σῶφρονος καὶ ἐντίμου γάμον. Ἡ ταλαίπωρος! δὲν ἤξευρεν εἰς ποῖαν ἐδίδα τοιαῦτα ἀφοσιώσεως δείγματα. Ὁ Ἀνδρόνικος, μετ' ὀλίγον μαθὼν καὶ φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ Μανουὴλ διὰ τὴν γενομένην εἰς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ ὕβριν, ἐγκαταλείπει τὴν ἀθλίαν Φιλίππαν καὶ ἀπέρχεται, ἐν συνοδίᾳ πολυαρίθμων τυχοδιωκτῶν, εἰς Ἱερουσαλήμ. Οἱ τότε ἄρχοντες ἐκεῖ Λατίνοι, δελεασθέντες ἀπὸ τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ γένους, ἀπὸ τὸ μέγα ἐπὶ ἀνδρείᾳ ὄνομα καὶ ἀπὸ τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἐπεδείκνυνεν, ἐπεθύμησαν νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀγώνων ἐν οἷς ἀδιαλείπτως διετέλουν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὅθεν, διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ κλήρου, λαμβάνει τὴν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Φοινίκης ἡγεμονίαν τῆς Βηρυτοῦ. Ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς πόλεως ταύτης, διέτριβε νέα καὶ ὠραιότατη τις βασιλὶς, Ἑλληνὶς τὸ γένος, συγγενὴς τοῦ Ἀνδρονίκου, διότι ἦτο θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, χήρα δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλήμ, Βαλδουίνου Γ'. Ἡ βασιλὶς αὕτη, ἣτις ἐκαλεῖτο Θεοδώρα, θελήσασα νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν συγγενὴ τῆς, ἤρσασθη αὐτοῦ καὶ ὑπῆρξε τὸ τρίτον τῆς ἀμάχου ἐκείνης γοητείας ὕμνα, τὸ δὲ αἶτιχος αὐτῆς ἀπέβη δεινότερον καὶ σκανδαλωδέστερον ἢ τῶν δύο πρώτων.

Ὁ Μανουὴλ, πνέων πάντοτε ἐκδίκησιν, προέτρεψε τοὺς ὑπηκόους καὶ τοὺς συμμάχους ὅσους εἶχε περὶ Κιλικίαν νὰ συλλάβωσι τὸν Ἀνδρόνικον καὶ νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμούς του. Ὁ δὲ, μαθὼν διὰ τῆς Θεοδώρας τὸν κίνδυνον, φεύγει ἀπὸ Παλαιστίνης, καὶ ἡ παρακολουθήσασα αὐτὸν βασιλὶς τῆς Ἱερουσαλήμ παρέστη ἥδη εἰς ὁλὴν τὴν Ἀνατολήν, ὥς παλλακὴ τοῦ Ἀνδρονίκου, εὖω δὲ νόθα τέκνα ἐμαρτύρουν τὸν ἄσεμνον ἐκεῖνον ἔρωτα. Ὁ ἐραστής τῆς κατέφυγε κατ' ἀρχὰς εἰς Δαμασκὸν καὶ ἐθαύμασε τὸν μέγαν Σουλτάνον Νουρεδδὴν καὶ ἠξιώθη τῆς εὐνοίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Σαλαδδὴν. Ὡς φίλος τοῦ Νουρεδδὴν, ἐπεσκέφθη τὸ Βαγδάτιον καὶ τὰς Περσικὰς αὐλὰς, ἐπὶ μακρὸν δὲ πλανηθεὶς περὶ τὴν Κασπίαν καὶ τὰ τῆς Γεωργίας ὄρη, ἔδρευσε τελευταῖον μεταξὺ τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀρχαίων ὀντων πολεμίων τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ. Ὁ Ἀνδρόνικος εὗρε, μετὰ τῆς ἐρωμένης καὶ τῶν ὁπαδῶν, ἄσυλον φιλόξενον παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τῆς Κολωνίας, καὶ, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τοῦτον εὐγνωμοσύνην, συχνὰς ἐποίει ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐπαρχίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἀπάγων ἐκάστοτε πολλὰ μὲν λάφυρα, πολλοὺς δὲ χριστιανούς

αἰχμαλώτους. Ὄταν ἐπειτα διηγείτο τὰ περιστατικά αὐτὰ τῆς ζωῆς του, παρέβαλλεν ἑαυτὸν μὲ τὸν Δαυὶδ, ὅστις, δι' ἐξορίας μακρᾶς, διέφυγε τὰς παγίδας τῶν πονηρῶν. Ἀλλ' ὁ προφήτης βασιλεὺς, προσέθετε, περὶωρίσθη εἰς τὸ νὰ κρυβῇ κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἰουδαίας, νὰ φονεῦτῃ ἓνα Ἀμαλικήτην καὶ νὰ ἀπειλήσῃ τὸν ἀθλίον καὶ ἀπληστον Ναβάλ. Αἱ δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου περιδρομαὶ ὑπῆρξαν πολὺ ἐκτενέστεραι, καὶ διεθρύλλησαν τὸ ὄνομα καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ πολυμήχανος αὐτὸς ἄνθρωπος ἀφωρίσθη μὲν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἠδυνήθη ὅμως ἐπὶ πολλὸν χρόνον νὰ διαφύγῃ ἢ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν καταδρομὴν τοῦ βασιλέως Μανουήλ. Ἀλλὰ μίαν ἡμέραν ὁ διοικητὴς Τραπεζοῦντος κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ τὴν Θεοδώραν καὶ ἐπεμψεν εἰς Ἱερουσαλὴμ τὴν βασιλίδαν ταύτην μετὰ τῶν τέκνων· τότε ὁ πλάνης ἐκεῖνος θίος ἐράνη πλέον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ὀχληρὸς. Ὄθεν ἐζήτησεν οὗτος συγγνώμην καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ προσπέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἡγεμόνος του, εὐχαριστηθέντος διὰ τὴν ὑποταγὴν ταύτην τοῦ ἀγερῶχου ἀνδρός. Πρηνὲς δὲ γενόμενος, μετενόησε διὰ τὴν ἀποστασίαν του μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν· ἀπεφάνετο, ὅτι δὲν θέλει ἐγερθῇ εἰμὴ ὅταν πισθὸς τις ὑπὴλκος, ἀρπάσας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κλοιοῦ, τὸν ὅποιον ἔφερε περὶ τὸν λαιμόν, τὸν οὖρη πρὸς τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου· καὶ τὸ ἐξαίσιον τοῦτο δεῖγμα τῆς συντριβῆς, ἐκίνησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν παρισταμένων. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν συνεχώρησαν τὰ ἀμαρτήματά του, ἀλλ' ὁ Μανουήλ, ὑπόπτως ἔχων πάντοτε πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ ὥριταν αὐτῷ εἰς κατοικίαν τὴν Οἰνόνην, πόλιν παραλίαν τοῦ Πόντου, ὑπὸ εὐφόρων περιστοιχισμένην ἀμπελώνων.

Τῷ 1180, ἀποθανόντος τοῦ Μανουήλ, διεδέχθη τὴν βασιλείαν ὁ ἀπὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς ἀνῆλικος υἱὸς Ἀλέξιος. Ὁ παῖς οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ οὔτε βῶμην, οὔτε σύνεσιν, οὔτε παῖραν. Ἡ ἐπιτροπεύουσα αὐτὸν βασιλὶς Μαρία κατέλιπε πᾶσαν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Ἀλέξιόν τινα Κομνηνόν, πρωτοσεβαστὸν ἦτοι πρωθυπουργὸν ὄντα αὐτῆς ἔκμα καὶ φίλον οἰκειότερον τοῦ πρέποντος· ἡ δὲ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως, ἡ ἀπὸ τοῦ πρώτου τοῦ Μανουήλ γάμου κόρη, Μαρία ἐπίσης ὀνομαζομένη, καὶ σύζυγον ἔχουσα Λατίνον τινα ἐκ Καπύης τῆς Ἰταλίας, κατεσκεύασε συνωμοσίαν κατ' ἀρχάς καὶ ἐπειτα στάσιν κατὰ τῆς μιστῆς μητρυᾶς. Αἱ ἐπαρχίαι παρημελήθησαν, ἡ πρωτεύουσα ἦλθεν ἄνω καὶ κάτω, ὀλίγων δὲ μηνῶν ἀθλίᾳ κυβέρνησις ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τῆς τοῦ κράτους ἀνορθώσεως, τὸ ὅποιον ἐπεχείρησεν ἡ τῶν προηγουμένων ὁλων Κομνηνῶν δραστηριότης καὶ ἱκανότης. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου· τὰ δύο κόμματα συνῆψαν μάχην αἱματηράν εἰς τὴν πλατείαν τῶν βασιλείων, οἱ στασιασταί, ὀχυρωθέντες ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Σοφίας, ὑπέστησαν αὐτόθι πολιτορκίαν τακτικὴν. Ὁ Πατριάρχης κατώρθωσεν, ἂν καὶ μετὰ κόπων πολλῶν, νὰ ἐπιφέρῃ συνδιαλλαγὴν τινα, ἀλλ' ἐν τούτοις ἅπαντες οἱ ἀγαθώτεροι πολῖται ἐζήτουν, γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, προστατήν καὶ ἐκδικητὴν

τῶν δικαίων αὐτῶν, πάντες δ' ἐγκωμιάζον τὰ προτερήματα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἀνδρονίκου. Αὐτὸς δὲ, μακρὰν ὦν τοῦ θορύβου τούτου, ἐπρασποιεῖτο λέγων, ὅτι πρὸς μὲν τὸν βασιλέα ἀρεῖται νὰ τηρήσῃ τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν ὤμοσεν, ἂν ὅμως ἡ ἀσφάλεια ἢ ἡ τιμὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου κινδυνεύσῃ, θέλει πράξῃ ὅ,τι δύναται ὑπὲρ αὐτοῦ, παρεπλήρωνε δὲ τὴν μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν μεγιστάνων ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ, διὰ ῥητῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ περιέμενεν ἐν ἡσυχίᾳ ὥστε ἡ φωνὴ τοῦ πλήθους νὰ καλέσῃ αὐτὸν εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος. Τελευταῖον ἀνεχώρησεν ἀπὸ Οἰνόνης· οἱ ὁπαδοί του, ὀλίγοι ὄντες κατ' ἀρχάς, ἤλυναν μετ' ὀλίγον καὶ ἀπετέλεσαν, καθ' ὅσον ἐπλησίαζεν εἰς τὸ Βυζάντιον, στρατὸν πολυάριθμον. Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ, ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ὠμίλει εἰμὴ περὶ θρησκείας καὶ πίστεως καὶ δὲν ἐφόρει εἰμὴ ἀπλούστατόν τι ἔνδυμα, τὸ ὅποιον μεγαλεπρεπέστερον μὲν ἀνεδείκνυε τὸ ἀνάστημά του, ὑπερίμνησκε δὲ τὴν πενίαν καὶ τὴν ἐξορίαν του. Ὄταν ἐφθασεν εἰς Νικομήδειαν, ὁ σταλαῖς κατ' αὐτοῦ μεθ' ἱκανῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων στρατηγὸς Ἀνδρόνικος Ἀγγελος, ἡττηθεὶς, αὐτομολεῖ πρὸς τὸν νικητὴν. Ὄταν δ' ἐφθασεν εἰς Χαλκηδόναν, ἐπέμψθη πρὸς αὐτὸν πρέσβυς, εἰς τῶν φωστήρων τῆς ἐκκλησίας ὁ Ἀνδρόνικος Ξιφιλίνος, ἐπαγγελομένης πολλὰ παρὰ βασιλέως, ἐὰν πεισθῇ νὰ ἐπανέλθῃ ἐν εἰρήνῃ εἰς τὰ ἱδία· ἀλλ' αὐτὸς ἀπήντησε, κατ' εἰσήγησιν, ὡς λέγουν, αὐτοῦ τοῦ Ξιφιλίνου, ὅτι δὲν θέλει ἡσυχάσῃ εἰμὴ ἂν ὁ βασιλεὺς ἀποβάλῃ μὲν καὶ τιμωρήσῃ τὸν πρωτοσεβαστὸν, τὴν δὲ μητέρα παραπέμψῃ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, αὐτὸς δὲ ἀναλάβῃ τὰς ἡνίκας τοῦ Κράτους. Μετ' ὀλίγον ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ ὁ μέγας δοῦξ μετὰ τοῦ στόλου, ἐπανεστῇ δὲ πᾶσα ἡ πόλις, οἱ δ' εὐχρίθμοι θυτικοὶ μισθοφόροι, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ μέχρι τέλους, δὲν ἠδύνατο ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τε τὸ ἔσωθεν ἐξαγριωθὲν πλῆθος καὶ εἰς τὸν ἐξωθεν ἐπαρχόμενον στρατὸν, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος διὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὸν σωτῆρα τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἀνδρόνικος κατέλαβε πρὸ πάντων τὰ βασίλεια, ἐχαιρέτισε τὸν βασιλέα, ἐφυλάκισε τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἐτιμώρησε τὸν φίλον αὐτῆς ὑπουργόν καὶ ἠνώρθωσε τὴν κοινὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν. Ἐπειτα προσηυχήθη μετὰ παρατάξεως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μανουήλ, καὶ τελευταῖον διέταξε τὴν στέψιν τοῦ Ἀλεξίου. Ἡ τελευτὴ αὕτη ἐγένετο μετὰ τῆς συνήθους πομπῆς· ὁ ἀπιστος αὐτοῦ ἐπίτροπος, κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀπεφάνετο, ὅτι θέλει ζῆται καὶ εἶναι ἐτοιμος νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ ἐκείνου ὀρφανοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πολυάριθμοι τοῦ Ἀνδρονίκου ὁπαδοὶ παρηγγέλλοντο νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι τὸ ἐτοιμόβροπον κράτος θέλει βεβαίως καταστραφῇ, παιδὸς κυβερνῶντος, ὅτι ἡγεμόν πολὺ-παιρος, τολμηρὸς ἐν πολέμῳ, σοφὸς περὶ τὴν διοικητικὴν ἐπιστήμην, καὶ ὑπὸ τῶν μεταβολῶν τῆς τύχης διδασθεὶς τὴν τέχνην τοῦ βασιλεύειν, ἠδύνατο μῶρος νὰ σώσῃ τὴν πολιτείαν καὶ ὅτι οἱ πολῖται ἅπαντες ὤρριλον νὰ, ὑποχρεώσωσι τὸν ἀφιλόδοξον Ἀνδρόνικον νὰ ἀναλάβῃ τὸ βᾶρος τοῦ στέμματος. Αὐτὸς δ' νέος

βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐνώσῃ τὰς παρακλήσεις τοῦ μέ-
 τὰς ὁμοφώνους ταύτας εὐχὰς καὶ νὰ ζητήσῃ συνάρ-
 χοντα. Πρὸ τούτου δ' ἐτι ἔδωκε δαῖγμα τῆς αἰσχρᾶς
 αὐτοῦ εὐπειθείας, μαρτυροῦν, ὅτι τὸ αἷμα τοῦ Μα-
 νουὴλ ὅλως ἐνοθεύθη πρὶν περάσῃ εἰς τὰς φλέβας τοῦ
 ἀγενοῦς ἐκείνου υἱοῦ. Ὁ Ἀνδρόνικος ἤθελεν ἐξάπαν-
 τος νὰ καταστρέψῃ τὴν βασιλίδαν Μαρίαν· ἡ δὲ συ-
 τυχὴς αὕτη ἦτον ἀδελφὴ τῆς πάλαι ἐρωμένης τοῦ
 Φιλίππου· ἀλλὰ τὰ πάθη ἐνθυμοῦνται διὰ νὰ τιμωρή-
 σωσι, διὰ νὰ ἐλεήσωσι, ποτέ· ὅθεν ἀφοῦ ἐδυσφήμησε
 τὴν ὑπόληψιν τῆς γυναικὸς ἐκείνης καὶ παρώξυνε κατ'
 αὐτῆς τὸν ὄχλον, εἰσέγαγεν αὐτὴν εἰς δίκην ὡς ἐνο-
 χον κακούργου συνειδησέως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς
 Οὐγγαρίας. Αὐτὸς τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ υἱός, νέος χρη-
 στότατος καὶ εὐλὺς, ἀπετροπιάσθη τὴν βδελυρὰν ταύ-
 την πρᾶξιν καὶ τρεῖς τῶν δικαστῶν προετίμησαν
 τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τὴν ἀσφαλείαν τῆς
 θέσεως αὐτῶν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ, τυφλῶς ὑπεῖκόντες εἰς
 τὴν θέλησιν τοῦ τυράννου, μηδεμίαν ἀπαιτήσαντες ἀ-
 πόδειξιν, μηδὲ ἀκούσαντες τὴν ἀπολογίαν τῆς κατη-
 γορουμένης, κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὴν χήραν τοῦ
 Μανουὴλ· τὸ δὲ φοβερώτερον, ὁ υἱὸς ὑπέγραψε τὴν κα-
 ταδίκην! Ἡ Μαρία ἀπηγχονήθη, τὸ πτώμα τῆς ἐρ-
 ρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, δύςμορφος δὲ διεδόθη γελοιο-
 γραφία τοῦ ὠραίου ἐκείνου προσώπου, διὰ νὰ περιῦ-
 θρισθῇ καὶ ἡ μνήμη αὐτῆς μετὰ τὸν πικρότατον εἰς τὴν
 φιλαυτίαν τῆς γυναικὸς τρόπον. Μετ' ὀλίγον δὲ, ἀνα-
 γορευθέντος τοῦ Ἀνδρονίκου συνάρχοντος, ἡ τύχη τοῦ
 Ἀλεξίου παρέσχε νέαν ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ κα-
 κούργους χεῖρας σώζει ποτὲ ἡ κακουργία. Τὸ συμ-
 βούλιον τῆς ἐπικρατείας ἀπεφάνητο, ὅτι ἡ διπλὴ ἐ-
 κείνη βασιλεία εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ κράτος, καὶ ὅτι
 τούτου ἕνεκα, καθαιρεῖται ὁ Ἀλέξιος· μὴ ἀρκαούμενον
 δὲ εἰς τοῦτο, προσεψήφισεν, ἄνευ δίκης, ἐννοεῖται
 ὅτι εἶναι περιττὸν καὶ νὰ ζήσῃ. Ὁ Ἀλέξιος ἔλαβε τὸν
 τῆς μητρὸς θάνατον· καὶ ὁ Ἀνδρόνικος, τοῦ ὁποίου
 ἡ καρδία πρὸ καιροῦ εἶχε παύσει τοῦ νὰ γνωρίζῃ τί
 ἐστὶν οἶκτος καὶ τύφισ· συνειδὸς, ἀφοῦ παρετήρησε
 τὸ πτώμα τοῦ ἀθλίου νέου, τὸν ἐκτύπησε βαναύσως
 μετὰ τὸν πόδα, καὶ, «ὁ πατήρ σου» ἀνέκραξεν· ἦτο
 «δόλιος, ἡ μήτηρ σου φαυλόβιος, σὺ δὲ μωρός.»

Καὶ ὁμοῦς, ὁ ἄνθρωπος ὁ πράξας ταῦτα πάντα καὶ
 μυρίους ἄλλους δεινούς διατάξας φόνους, ἀπέδειξε
 μετ' οὐ πολὺ, ὅτι ὁ ἀπὸ τῆς θείας δίκης φόβος κοι-
 μᾶται μὲν πολλάκις εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πονηροῦ, ἀλλ'
 οὐδέποτε ἐκλείπει ὅλως ἀπὸ αὐτῆς. Διότι, ἐπὶ τῆς τε-
 λετῆς τῆς στέψεώς του, μέλλων νὰ διέλθῃ ἐν παρα-
 τάξει διὰ τινος ἐκκλησίας, δὲν κατεπείσθη νὰ πορευ-
 θῇ, κατὰ τὸ ἔθος, βράδην, ἀλλ' ἔδωκε πάνδημον καὶ
 φοβερόν τῆς ἀγωνίας αὐτοῦ μαρτύριον, ἀπὸ ρυτίδος
 διελάσας. Πρὸς δὲ τούτοις, ἀπῆρτησεν ὥστε ἡ ἐκκλη-
 σία νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του τοῦ ὄρ-
 κου τὸν ὁποῖον εἶχον ὁμόσει εἰς τὸν βασιλέα Μανουὴλ
 καὶ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ τὸ θλιβερόν εἶναι, ὅτι ὁ
 πατριάρχης ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἐκυριάρχησε τοῦ Βυζαντινοῦ κρά-
 τος ἐπὶ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη, ἐν μέρει ὡς ἐπίτροπος
 τοῦ Ἀλεξίου, ἐν μέρει ὡς βασιλεὺς· ἡ δὲ διοίκησις

αὐτοῦ ὑπῆρξε παράδοξον κράμα ἀρετῆς καὶ κακίας.
 Ἐπράξε φόνους τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους, ὥστε κά-
 λαιος Βυζαντινὸς ἤθελεν εἶσθαι μόνος ἄξιος νὰ τοῦς
 περιγράψῃ· διότι ἐνόμιζε πρέπον νὰ θανατώσῃ πάν-
 τας ὅσοι ἐμίσουν ἢ ἠδύναντο νὰ τιμωρήσωσιν αὐτόν,
 μία δ' ἐβδόμας καθ' ἣν δὲν ἔχυσεν αἷμα ἀνθρώπινον
 ἐκλήθη εὐτυχὴς ἐποχὴ εἰς τα χρονικά τῆς ζωῆς του.
 Συγχρόνως ὁμοῦς ἀνέδειξε πολλὰ τοῦ ἀγαθωτέρου, τοῦ
 ἀρίστου κυβερνήτου προτερήματα, Ἡ σύνεσις καὶ ἡ
 ὁξύνοια αὐτοῦ ἐννοοῦνται, τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι
 πολλάκις διέπρεψεν ἐπὶ πραότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Ἀ-
 πηνὴς ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας
 τάξεις, ὑπὲρ δὲ τοῦ κοινοῦ ὁμίλου τῶν ἀνθρώ-
 πων πλείστην συνήθως κατέβαλεν ἐπιμέλειαν. Ἐκό-
 λασεν αὐστηρῶς τὴν πλεονεξίαν τῶν μεγιστάνων,
 κατέπαυσε τὰς καταπιέσεις τῶν φορολόγων, ἀπηγό-
 ρευσε τὴν πώλησιν τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων, ἐ-
 τιμώρτησεν ἀνηλεῶς τὴν ἀδικίαν τῶν δημοσίων ὑπαλ-
 λήλων καὶ κατήργησε τὸ πρότερον ἐπικρατοῦν ἀπόν-
 θρωπον ἔθος τῆς ἀπογομνώσεως τῶν ναυαγοῦντων,
 δυσαρεστήσας τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὴν σύγκλητον
 καὶ τοὺς ὑπαλλήλους ὅσοι ὠφελοῦντο ἀπὸ τοῦ ἔθους
 ἐκείνου. Ἐπεχείρησε πρὸς τούτοις μεγάλα οἰκοδομή-
 ματα, διὰ νὰ παρασχη ἐπωφελεῖ εἰς τὸ πλῆθος ἐνα-
 σχόληται, νὰ δώσῃ κυκλοφορίαν εἰς τὰ χρήματα καὶ
 νὰ ἐμψυχώσῃ τὰς τέχνας. Ἐπροστάτευσεν τοὺς πεί-
 νητας κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν αὐλικῶν καὶ ἐτυ-
 πτεν, ὡς ὁ Πέτρος ὁ Μέγας, ἰδοχέως διὰ τῆς βα-
 κτηρίας αὐτοῦ τοὺς ἀγαπητοτέρους τῶν φίλων, ὅσοι
 ἐξεδίαζον ἀπὸ τὸν πολίτην ἄμισθόν τινα ὑπηρεσίαν,
 Ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐπεμελήθη τὰς ἐπιστήμας, αὐτὸς ὢν
 λόγιος ἄνθρωπος, καὶ συνετέλεσε δραστηρίως εἰς τὴν κατὰ
 τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνανεωθείσαν σπουδὴν τῶν ἀρχαί-
 ων συγγραφέων.

Ἀλλ' ἐὰν ἐνδοξος ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ Ἀνδρο-
 νίκου κυβερνήσις, ἡ δυσαρέσκεια τὴν ὁποίαν ἐκίνησε
 μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ ἡ προθυμία μετὰ τὴν ὁ-
 ποίαν ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς δυσχερείας ταύτης οἱ ἐξω-
 τερικοὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐχθροί, ἐπήγαγον
 συμφορὰς μεγάλας. Μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1161 συμβαν-
 τα θάνατον τοῦ προμνημονευθέντος βασιλέως τῆς
 Οὐγγαρίας Γεῖζα, ὁ Μανουὴλ εἶχε κατορθώσει νὰ
 περιποιήσῃ, τῷ 1172, τὸν θρόνον τῆς χώρας ταύτης
 εἰς τὸν Βέλαν Γ', τὸν νέον ἐκείνον τὸν ὁποῖον κατ' ἀρ-
 χὰς, πρὶν ἡ ἀποκτίσῃ υἱόν, εἶχε σκοπὸν, νυμφεύσας
 μετὰ τὴν κόρην του Μαρίαν, ν' ἀναδείξῃ ἴδιον διάδοχον.
 Ὁ δὲ Βέλαν Γ', ὅστις ἐκτοτε φιλικῶς πρὸς τὸν Μα-
 νουὴλ διέκειτο καὶ εἶχε δράμει εἰς βοήθειαν τοῦ υἱοῦ
 αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόφθατε νὰ σώσῃ αὐτόν, κατέλα-
 βεν ἅπαντα τὴν μετὰ τὴν Νίσσης καὶ τῶν συνόρων τοῦ
 κράτους αὐτοῦ χώραν καὶ παρέμεινε κατέχων αὐτὴν
 δι' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἐγγονός τις
 ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μανουὴλ, Ἰσαάκιος καλούμε-
 νος, γενόμενος κύριος τῆς νήσου Κύπρου, ἀνικηρὺς ἦν
 ἀνεξάρτητος αὐτῆς βασιλεὺς. Οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασι-
 λέως τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως Γουλιέλμου τοῦ
 Γ' ἐπεχείρησαν πολλὰς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος λη-
 στρικὰς ἐπιδρομὰς, καὶ, συμμαχῆσθαι μετὰ τῶν

Λατίνων μισθοφόρων, ὅσοι, μέιναντες πιστοὶ εἰς τὸν Ἀλέξιον, δὲν εἶχον δυνήθῃ νὰ σώσωσιν αὐτὸν, ἔλεη λάτῃσαν ἀπάσας τὰς παραλίαις καὶ νήσους. Ἐπειτα δὲ, ἐπειδὴ πολλοὶ ἔγκριτοι Ἕλληνες, καταφυγόντες ἀπὸ τῶν καταδρομῶν τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Γουλιέλμου, προέτρεψαν αὐτὸν νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου, αἱ ληστρικαὶ τῶν Σικελῶν ὁρώσεις μετεβλήθησαν εἰς πόλεμον ἐπίσημον· καὶ στρατὸς Σικελικὸς, ἡγουμένου φυγάδου τινὸς Βυζαντινοῦ, προήλασε μέχρι Θεσσαλονίκης, καὶ, κυριεύσας ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν δευτέραν ταύτην τοῦ κράτους πρωτεύουσαν, εἰς τοσαύτας ἐξετραχλίσθη κακοπραγίας, ὥστε τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας, ὑπὸ τῶν σιφῶν τοῦ Μωάμεθ Β'. πραχθέντα, εἰμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιεικέστατα, πρὸς ἐκεῖνα ἀντιπαραβαλλόμενα. Ἀρχιεράτευε δὲ τότε τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Εὐστάθιος ἐκείνος, ὅστις τοσαῦτον μέγα φέρει ὄνομα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων διὰ τὰς εἰς Ὅμηρον παρεμβολάς· καὶ οἱ ἀγῶνες τοὺς ὁποίους κατέβαλεν, οἱ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους ὑπέστη, διὰ νὰ παραμυθῇ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπώδυνον ἐκείνην συμφορὰν, κατέστησαν τὴν μνήμην αὐτοῦ οὐδὲν ἥττον ἐπιφανῆ ἢ τὸ τῆς παιδείας μέγεθος.

Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔπεσε δι' ἐσωτερικῆς στάσεως. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς φύσει προληπτικὸς δὲν ἦτο βεβαίως· ἀλλ' ἡ ἀμήχανος ἐκείνη τῶν πραγμάτων κατὰστάσις κατέπληξεν αὐτὸν, ὥστε, ὀλίγας πρὸ τοῦ θανάτου ἡμέρας, ἠθέλησε νὰ συμβουλευθῇ τὴν μαντικὴν, περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τύχης· καὶ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν μάντην, ὅτι ὁ μέλλων νὰ παύσῃ αὐτὸν τῆς ἀρχῆς ὀνομάζεται Ἰσαάκιος· ἔπειτα ἠρώτησε, πότε θέλει συμβῇ ἡ πτώσις αὕτη, καὶ ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν, ὅτι θέλει συμβῇ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνυψώσεως τοῦ σταυροῦ. Ἦτο δὲ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐγένετο ἡ δευτέρα αὕτη ἐπερώτησις, ἡ ἐνδεκάτη τοῦ Σεπτεμβρίου, ὥστε ὁ Ἀνδρόνικος νομίσας ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἰσαακίου τῆς Κύπρου, ἀνέκραξε γελάσας, ὅτι ὁ μάντης μωραίνει, διότι ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ὁ Ἰσαάκιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ ἐκ Κύπρου καὶ νὰ καταβάλλῃ αὐτόν.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁμοῦς ὑπῆρχεν ἕτερός τις Ἰσαάκιος, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀγγέλων, ἦτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μανουὴλ εἶχε συγγενεύσει μετὰ τῶν Κομνηνῶν. Ὁ Ἰσαάκιος αὐτός, ἐπὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβρόχσεως τοῦ Ἀνδρονίκου, εἶχε καταφύγει μετ' ἄλλων δυσηρηστημένων εἰς Νίκαιαν, ἔπειτα δὲ, διὰ προδοσίας αἰσχυρᾶς, παρέδωκε τοὺς πολίτας αὐτῆς εἰς χεῖρας τοῦ τυράννου. Ἐκτοτε ἔζη ἀπαρατήρητος ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, μέχρις οὗ εἰς τῶν δημίων συγκατέλεξε καὶ τοῦτον μεταξὺ τῶν θυμάτων τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, πιθανώτατα ὑπὸ ἰδιαιτέρου τινὸς πάθους κινούμενος. Ὅταν ὁ ἐπιτραπείς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου, εἰσῆλθε περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰσαακίου, οὗτος πηδήσας, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου φόβον, ἐπὶ ἵππου, κόπτει τὴν κεφαλὴν τοῦ δημίου καὶ καταφεύγει εἰς

μίαν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνταῦθα ἠθροίσθησαν περὶ αὐτὸν ἐν τῷ ἅμα οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς καὶ μέγα λαοῦ πλῆθος, τοῦ ὁποίου ἡ συρροὴ καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἡύξανεν ἀπὸ ὧρας εἰς ὧραν. Ὁ Ἀνδρόνικος διέτριβε τότε εἰς τὰς θελκτικὰς τῆς Προποντίδος νήσους. Εἶχε δὲ νυμφευθῇ εἰς δεύτερον σκανδαλώδη γάμον τὴν θυγατέρα μὲν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ Ζ', χήραν δὲ τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξίου Ἀγνήν, καὶ, μὴ ἀρκούμενος εἰς ταύτην, εἶχε παρ' ἑαυτῷ καὶ μίαν τῶν παλλακῶν. Ἀμα μαθὼν τὰ συμβαίνοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους· ἀλλ' εἶδε μὲ ἀπορίαν τὰ μὲν βασίλεια ἔρημα, τὴν δὲ πόλιν στασιαζούσαν, καὶ πάντας ἐγκαταλείποντας αὐτόν. Ἡθέλησε νὰ κηρύξῃ ἀμνηστειάν· ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐνέπαιξε τὴν ἀμνηστειάν ταύτην, εἰπὼν, ὅτι αὐτὸς ἔχει χρεῖαν συγγνώμης, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν θέλει πλέον λάβει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἡθέλησε νὰ παραχωρήσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μανουὴλ, ἀλλ' αἱ ἀρεταὶ τοῦ υἱοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαγοράσωσι τὰ τοῦ πατρὸς ἁμαρτήματα. Ἡθέλησε νὰ σωθῇ διὰ θαλάσσης, ἀλλὰ συνελήφθη, καὶ, περιδληθεὶς ἀλύσεις καὶ κλοιὸν μέγαν, ἐσύρθη εἰς τοὺς πόδας Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. Ἡ εὐγλωττία του καὶ τὰ δάκρυα τῶν γυναικῶν αἵτινες τὸν συνώδευον, δὲν ἔσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ τιμωρίαν, καὶ, ἀντὶ τοῦ συνήθους τῆς θανατώσεως τρόπου, παρεδόθη εἰς τὸν φοβερώτατον τῶν δημίων, εἰς τὸν ὄχλον τῆς πρωτεύουσας. Ὁ δὲ ὄχλος ἐξερρίζωσε μὲν πρῶτον τοὺς ὀδόντας καὶ τὰς τρίχας αὐτοῦ, ἐξώρυξε δὲ τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν, ἐκοψε δὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας· καὶ ταῦτα πάντα ὄχι διὰ μιᾶς, ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων. Ἐπειτα ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ καμήλου καὶ περιήγαγεν αὐτόν εἰς ἀπάσας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἐπαίγων κατ' αὐτοῦ ἀναριθμήτους ὕδρεις καὶ πληγὰς. Τελευταῖον ἐκρέμασε τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τῶν ποδῶν μεταξὺ δύο κίωνων, ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐκάστης τῶν ὁποίων ἵστατο λύκος καὶ γρωνᾶς· πάντες δὲ ὅσοι ἠδύναντο νὰ φθάσωσι τὸ σῶμά του, ἐξηκολούθουν πλήττοντες, μέχρις οὗ δύο Ἱταλοὶ, ἐλεήσαντες τὸν ἄνθρωπον, ἀπῆλλαξαν αὐτόν, διὰ τῆς σπάθης, ὅλων τῶν βασάνων τοῦ κόσμου τούτου.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἐλαινὸν τέλος ἄνδρος, τοῦ ὁποίου δὲν ἠξεύρομεν τί μᾶλλον νὰ θαυμάσωμεν, τὴν μοχθηρίαν ἢ τὴν εὐφροσύνην, τὴν λαμπράν ἢ τὴν οἰκτρὰν τύχην.

Κ. Π.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. Τὸ Μουσεῖον τῆς ἐν Λονδίνῳ βασιλικῆς ἐταιρίας ἐπλουτίσθη ἐσχάτως δι' ἀξιολόγου τινὸς χειμηλίου, πολυτίμου διὰ τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν. Ὁ ἱατρός Κ. Λίνδλεϋ, ὅστις περιέρχεται τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀνεκάλυψε μεταξὺ τῶν ἐρείπιων ἀρχαίας τινὸς πόλεως τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου ἐν Κιλικίᾳ, σάλπιγγα (protie-